

Latofat XALIKOVA,

Toshkent davlat transport universiteti "Chet tillari" kafedrasida o'qituvchisi

E-mail: khalikova.latofat74@gmail.com

Tel: +99 890 987 76 60

Pedagogika fanlar doktori, professor X.J. Xudoyqulov taqrizi asosida

THE USE OF INNOVATIVE AND INTERACTIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY ABILITIES OF STUDENTS AND YOUNG PEOPLE

Annotation

This article explores the importance of developing the education system through the use of innovative-interactive teaching technologies in the development of student-youth creative skills. The main focus is on improving the criteria and mechanisms for determining the development of creative skills in educators on the basis of a competency approach. Improving the integrated methodological system for the development of creative skills in student-youth through the use of innovative-interactive teaching technologies in the development of creative skills and education through new methods and technologies, identifying levels of development of creativity skills and providing science-based recommendations on the topic.

Key words: Education system, student-age, innovation method, competence, communicative competence, interaction, communication, pedagogical-psychological features, criteria, levels, factors, mechanisms, technological stages, extreme professional competence.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННО-ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В данной статье исследуется значение развития системы образования за счет использования инновационно-интерактивных технологий обучения в развитии творческих способностей учащихся. При этом основное внимание уделяется совершенствованию критериев и механизмов определения развития творческих способностей у обучающихся на основе компетентностного подхода. Использование инновационно-интерактивных технологий обучения и воспитания с помощью новых методов и технологий в развитии творческих способностей учащихся-молодежи, совершенствование комплексной методической системы развития творческих способностей учащихся-молодежи, выявление уровней развития творческих способностей и научно обоснованные рекомендации по теме.

Ключевые слова: Система образования, учащаяся молодежь, инновационный метод, компетентность, коммуникативная компетентность, взаимодействие, общение, педагогико-психологические особенности, критерии, уровни, факторы, механизмы, технологические этапы, экстремальная профессиональная компетентность.

TALABA-YOSHLARNING KREATIVLIK QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION-INTERFAOL O'QITISH TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Аннотация

Ushbu maqolada talaba-yoshlarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda innovatsion-interfaol o'qitish texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim tizimini rivojlantirishning ahamiyati o'rganilgan. Bunda asosiy e'tibor kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim oluvchilarda kreativ qobiliyatlarni rivojlanganligini aniqlash mezonlari va mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan. Talaba-yoshlarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishda innovatsion-interfaol o'qitish texnologiyalaridan foydalanish va yangicha metodlar va texnologiyalar orqali ta'lim talaba-yoshlarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning integrallashgan metodik tizimini takomillashtirish, kreativlik qobiliyatlarining rivojlanganlik darajalarini aniqlash va mavzuga doir ilmiy asoslangan tavsiyalar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim tizimi, talaba-yoshlar, innovatsion metod, kompetensiya, kommunikativ kompetensiya, o'zaro hamkorlik, muloqot, pedagogik-psixologik xususiyatlar, mezonlar, darajalar, omillar, mexanizmlar, texnologik bosqichlar, ekstremal kasbiy kompetentlik.

Kirish. Bugungi kunda jahonda hamda mamlakatimizda ta'lim sifatini yaxshilash maqsadida judayam keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda, ta'lim va uning jamiyatda kechayotgan islohotlardagi o'rni va ishtirokini ta'minlamay turib, taraqqiyotga yuz tutish mushkul. Shu ma'noda, yurtimizda xalqaro talablarga javob beradigan oliy ta'lim tizimini yaratish bo'yicha keng qamrovli ishlar amalga oshirilayotir. Jahondagi globallashtirish va ta'limning integratsiyalashuvi jarayonlarida bo'lajak mutaxassislarining kasbiy-ijtimoiy tayyorgarligini rivojlantirish masalasi dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda. O'zbekistonda kadrlar tayyorlashning sifat darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida oliy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, har bir oliy ta'lim muassasasini jahonning yetakchi ilmiy-ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o'rnatishi, o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarini keng joriy qilish, ta'lim oluvchilar, ilmiy-pedagog kadrlarni zamonaviy kasbiy bilimlari va kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish, yoshlar auditoriyasi bilan ish olib borishda interfaol usullardan samarali foydalanish masalalari Harakatlar strategiyasining ustuvor yo'nalishlariga muvofiq oliy ta'lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirishning asosiy vazifalari sifatida belgilandi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida professional ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida bir qator amaliy tadbirlar amalga oshirilmoqda. Bu O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 7 fevraldagi PF 4947 "Harakatlar strategiyasi"ning ustuvor yo'nalishlarida belgilab berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 aprel PQ – 2909 – sonli "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora – tadbirlari to'g'risida"gi qarorida Oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatni ijtimoiy – iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalaridan kelib chiqib, kadrlar tayyorlash mazmunini tubdan qayta qurish, xalqaro standartlar darajasiga mos oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratishi maqsadida rivojlantirish chora – tadbirlari belgilash va amalga oshirish bugungi kundagi asosiy vazifalarimizdan biridir.

Yuqoridagi belgilangan vazifalardan kelib chiqib, bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish, ta'lim samaradorligiga erishishda bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir.

Respublikamiz ta'lim sohasidagi islohatlar ta'lim-tarbiyaning samarali omillaridan keng ko'lamda foydalanish, bu jarayon qatnashchilari orasida ongli hamkorlik munosabatlarini yo'lga qo'yish, bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini shakllantirishni taqozo qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ta'lim jarayonida pedagogik xamkorlikning mohiyati - o'qituvchi hamda talabani birgalikdagi faoliyati mazmunida aks etadi, mazkur jarayonda pedagog o'qituvchiga yuzaga kelgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Pedagogik yordamning asosiy mohiyati pedagogik jarayonning tavsifi, uning ma'lum maqsadga yo'naltirilganligi, shuningdek, shaxsni shakllantirish va tarbiyalash borasida hal etiladigan vazifalar bilan ifodalanadi.

Interfaol darslarda o'qituvchining asosiy diqqati talabalarning faoliyatini oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu uslublarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatish orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga:

talabani dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod qilish va izlanishga majbur etilishi;

talabalarning o'quv jarayonida fanga bo'lgan qiziqishlarini doimiylikni ta'minlashi;

talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlarini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirilishi;

pedagog va talabalarning hamkorlikdagi faoliyatini doimiy ravishda tashkil etilishlari kiradi.

O'qituvchining ta'lim oluvchilar bilan hamkorlikdagi faoliyati, dars tizimi doirasida, ta'limni tashkillashtirish shakllarining quyidagilarida o'z ifodasini topadi:

frontal ish barcha ta'lim oluvchilar bilan bir vaqtda ishlash;

guruhlarda ishlash: - statik juftliklarda ishlash; - guruhlarda ishlash; - guruhlararo ish; - individual ishlash

Ushbu tashkiliy shakllarning har biri jamoaviy va individual ta'limni birgalikdagi olib borishni turliligi, ta'lim oluvchilarning mustaqillik darajasini turliligi o'qituvchi tomonidan o'qitish jarayonini boshqarishni turliligi va boshqalar bilan tavsiflanadi. Amaliyotdagi oddiy qoida shu haqda guvohlik beradiki, nazariy darsning dastlabki 20 daqiqasida talabalarga yangi bilimlarni berish amalga oshiriladi, keyin esa bahs-munozara, kichik guruhlarda ishlash va boshqa shu kabi noan'anaviy metodlarni amalga oshirish orqali berilgan bilim mustahkamlanishi lozim.

Tadqiqot metodologiyasi. Har qanday ta'limning maqsadi - bilimni hamda uni amalda qo'llay bilish ko'nikmalari va malakalarini shakllantirish, shunga zarur shaxs sifatleri va ko'rsatmalarni ishlab chiqishdir.

Demak, ta'lim jarayonida pedagogik xamkorlik asosiy elementlardan biri hisoblanib, talabalarni faollashtirishga, mustaqil fikrlashga imkon beradigan interaktiv ta'lim metodlarini o'zlashtirish va o'quv jarayoniga joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Eng avvalo, talabalar faolligini oshirishda "ta'lim beruvchi - ta'lim oluvchi" dialogidan vazda kechishini va "ta'lim beruvchi -guruh - ta'lim oluvchi" ko'rinishidagi uch tomonlama o'zaro munosabatga o'tishni nazarda tutadi. O'quv guruhi, tarkibi bo'yicha harakatchan kichik guruhlar bo'linadi va ularning har biri o'zicha o'quv materialini o'zlashtiradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, shu tufayli biz bilan ta'lim oluvchilar o'rtasida ancha mustahkam aloqa o'rnatiladi, shaxsiy va bir vaqtning o'zida ta'lim jamoaviy ruhiy holat kuchayadi. Ta'lim oluvchilarning hamkorlikdagi harakati shakllanadi, bu esa o'quv- bilish jarayonini faollashtirishga, ularda empatiyani, kommunikativlikni shakllantirishga ko'maklashadi: - vazifani hamkorlikda bajarish jarayonida ta'lim oluvchilarda, o'rtog'lar tomonidan bildirilgan fikrlarni muhokama qilishga motivatsiya paydo bo'ladi; - ta'lim oluvchilar bir-biriga savollar beradilar, shuning uchun ular savollarni aniq shakllantirishni bilishlari zarur, javoblarni argumentlashtirishni, tushunishga erishish uchun esa, ular bir-birlarini diqqat bilan eshitishlari kerak; - guruhlarda ishlash paytida, zarurati bo'lganda ta'lim oluvchilar yordam berishlarini so'raydilar va boshqalarga yordam berishni o'rganadilar.

Ta'lim tarbiya tizimining umumiy maqsadi jamiyatimizga teng huquqli demokratik davlat talablariga javob bera oladigan mas'uliyatli barkamol jamiyat a'zolarini O'quvchilarda intellektual kerativ ko'nikmalar rivojlanishi ularning bilish faoliyatini faollashtiruvchi metodlar (muammoli o'qitish, disput- darsi, ijodiy qo'llash talab etiladigan masala va mashqlar, analiz, sintez, o'quvchilar egallagan bilimlarni umumlashtirish va tizimlashtirish) orqali amalga oshiriladi. Shuni ta'kidlash lozimki, fanlararo aloqadorlikdan foydalanib bilimlarni mustahkam va ongli ravishda egallash, faqat muammoli o'qitish sharoitida amalga oshirilish mumkin. O'qituvchi tomonidan o'quvchida mavjud nazariy bilim, haëtiy va ishlab chiqarish tajribalaridan foydalanib notanish masalani yechish taqozo etiladigan muammoli vaziyat yaratilishi, ularning fikrlash faoliyati va faolligini keskin oshiradi.

Kasbiy faoliyat jarayonida zamonaviy o'qituvchilarning pedagogik kompetentligini rivojlantirish orqali shaxs hayotiga hamda uning ijtimoiy rivojlanishiga ma'lum bir darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin. Zamonaviy jamiyatda ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirishning bosh go'yasi - shaxsning turli hil sohalarida maqsadli mustaqil faoliyati asosida uning intellektual va axloqiy-ma'naviy rivojlanishidir. Zamonaviy o'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlantirishdan avval ushbu tushunchaning asl mohiyatini, shundan so'ng esa uni takomillashtirish yo'llarini bilish lozim.

Ilmiy adabiyotlarda kompetentsiya so'ziga quyidagicha ta'rif beriladi:

Kompetentsiya (lotincha Competentio dan Competo-ga erishaman, uchrashaman, mos kelaman) - bu mutaxassisning ma'lum darajadagi kasbiy muammolarni hal qilishdagi shaxsiy bilish qobiliyatidir. Shuningdek, kompetentsiya deganda ma'lum bir tashkilot, kompaniya xodimlarining (yoki ayrim xodimlar guruhining) shaxsiy, kasbiy va hokazo fazilatlariga rasmiy ravishda tavsiflangan talablar tushuniladi.

Kasbiy kompetentlik - mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatni oshirish uchun kerak bo'lgan bilimlarning, ko'nikma va malakalarning egallanishi va ularni o'z faoliyati davomida munosib qo'llay olishidir. O'qituvchi albatta, alohida bilim ko'nikmalarni egallashi bilan birga, ma'lum bir mustaqil yo'nalish bo'yicha bilimlar va harakatlarni o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Demak, kasbiy kompetentlik pedagogdan mutaxassislik bilimlarini boyitib borish, yangi axborotlarni kuzatib ularni qo'llay bilish, izlanuvchanlik va yangi bilimlarni qayta ishlab o'z faoliyatiga qo'llay olish mahoratini ham talab etadi.

K. Angelovski o'qituvchining kasbiy kompetentsiyasi tuzilishini pedagogik mahorat orqali aniqlaydi

Pedagogik mahorat bu yerda quyidagi guruhga ajratiladi:

1. Ta'limning ob'ektiv jarayoni mazmunini aniq pedagogik vazifalarga "tarjima qilish" qobiliyati: shaxs va jamoani o'rganish, shu asosda yangi bilim va dizaynli faol o'zlashtirishga tayyorligini aniqlash, jamoani rivojlantirish va alohida talabalar; ta'lim, tarbiya va rivojlantirish vazifalari kompleksini aniqlash, ularni konkretlashtirish va ustun vazifani belgilash. 2. Mantiqan tugallangan pedagogik tizimni qurish va yo'lga qo'yish qobiliyati: o'quv vazifalarini kompleks rejalashtirish; uni tashkil etish shakllari, usullari va vositalarini asosli tanlash. 3. Ta'limning tarkibiy qismlari va omillari o'rtasidagi munosabatlarini aniqlash va o'rnatish, ularni amalda qo'llash qobiliyati: zarur sharoitlarni yaratish (moddiy, axloqiy, psixologik, tashkiliy va boshqalar); talaba shaxsini faollashtirish, uning faoliyatini rivojlantirish;

O'zbekistonda o'qituvchining kasbiy kompetentligi va uning o'ziga xos jihatlari to'g'risida bir qator tadqiqot ishlari olib borilgan. B.Nazarova olib brogan tadqiqotlarga ko'ra kasbiy kompetentlik quyidagi tarkibiy asoslardan tashkil topadi:

A)Maxsus yoki kasbiy kompetentlik (kasbiy faoliyatni yuqori darajada tashkil etish). B)Ijtimoiy kompetentlik (kasbiy faoliyatni hamkorlikda tashkil etish, ijtimoiy mas'ullik). C) Autokompetentlik (o'zini ijtimoiy-kasbiy rivojlantira olish).

Ekstremal kasbiy kompetentlik (kutilmagan vaziyatlarda ishlay olish).

Yuqoridagi tadqiqot natijalarini umumlashtirib aytganda mutaxassis ta'limni tashkil etish jarayonida yuqori darajada bilimga ega bo'lishi, o'zini ustida ishlab rivojlantira olishi va har qanday kutilmagan holatlarda ulardan chiqish yo'lini bilishi zarur ekan.

Demak o'qituvchi, shaxs va uning ijtimoiylashuv jarayonida muhim o'rin tutuvchi, murakkab inson qiyofasiga ega bo'lgan, kasbiy sifatlarni o'zida mujassam etgan, shaxsdir. Ijtimoiy hayotning barcha sohalarida erishilgan yutuqlarning zamirida o'qituvchi va uning mehnati yotadi. O'qituvchining ta'lim jarayoniga pedagogik, psixologik yondashuvi, bilimlarni puhta darajada o'zlashtirganligi, muloqot jarayonida o'zini tuta bilish qobiliyati va turli vaziyatlardan chiqib olish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, har tomonlama yetuk intellektual rivojlangan, ijtimoiy sifatlari bilan tarbiyalangan, milliy va ma'naviy qadriyatlarga sadoqatli, yangicha fikrlaydigan, o'z shaxsiy va fuqarolik pozitsiyasiga ega, milliy mafkuraning barcha sifatlarini o'zida mujassamlashtirgan barkamol shaxsni tarbiyalash dolzarb vazifalardan biridir. Yuqorida keltirib o'tilgan ko'nikmalarning barchasi o'quvchilarni, ya'ni bo'lajak kichik mutaxassislarni kelajakda o'z faoliyatlarini tashkil qilishlari, mustaqil ravishda ish boshqarishlari, ilmiy tadqiqot ishlarini amalga oshirishlari, jamoada o'z o'rnlariga ega bo'lishlarida poydevor bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli Farmoni asosida "O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni <https://lex.uz/>
2. Mirziyoyev Sh.M. 2017 yil 27 iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3151-sonli qarori.
3. Afanaseva I.V. Voprosi integratsii nauki i obrazovaniy. Ta'lim texnologiyalari. – № 4. Toshkent, 2007. – S. 24-25.
4. Yensh E.R. Zur Eidetik und Integration Typologie, 1941. Filosofskiy ensklopedicheskiy slovar red.-sost. YE.F. Gubskiy i dr, 2003. – S.128.
5. Ochilov M. "O'qitish usuli-pedagogik texnologiyaning asosiy komponenti" // "Xalq ta'limi" 1999-y, 6-son 32-35 betlar